

BOEKBESPREKING

BROEDVOGELS VAN NOORD-HOLLAND

onder redactie van Wim Ruitenbeek, Kees (C) J.G.Scharringa,
Piet J.Zomerdijk

uitgegeven door: Stichting Samenwerkende Vogelwerkgroepen
Noord-Holland en Provinciaal Bestuur van Noord-Holland.
Adres van bovengenoemde stichting: Assendelft.

Jaar 1990

ISBN 90-9003631-8 geb., prijs f 47,50.

Een boek dat het verdient nauwkeurig te worden bekeken en gelezen van voorwoord tot register, dus van bladzijde 7 tot bladzijde 413, waarna nog een literatuurlijst komt van 1116 nummers (p.414-433).

Ornithologen, ja alle vogelfanaten, krijgen hier studiemateriaal onder ogen uit een periode van negen jaren (1981-1989) met nog enkele aanvullende gegevens uit de jaren 1979 en 1980.

Het boek is ook belangrijk voor beheerders van terreinen, voor geïnteresseerde beleidsmakers op gemeentelijk en provinciaal niveau, kortom voor allen die zich open moeten stellen voor landschappelijke, structurele en ecologische problemen in Noord-Holland.

De stormmeeuwen, naar een kleurenfoto gereproduceerd, buiten op het boek geven de allure van deze uitgave goed weer. Binnenin ziet men op tegenoverstaande pagina's nog eens 27 kleurenfoto's van vogels (24 ter grootte van een halve bladzijde, 3 maal een volle pagina). Bij doorbladeren ziet het boek er op het eerste gezicht dus al aantrekkelijk uit en wellicht valt de prijs dan mee. Van de 86 zwartwitfoto's hebben 33 betrekking op landschap ter illustratie van het speciale biotoop van de 33 onderscheiden vogelgezelschappen. Deze foto's staan verspreid in hoofdstuk 2. De overige 53 zijn vogelfoto's. Het stoort mij dat op p.98 en p.99 de naast elkaar staande foto's niet door enig wit van elkaar gescheiden zijn, want de linker foto geldt het biotoop, de rechter een vliegende bruine kiekendief: neem eens een smalle reep wit papier en leg die in de vouw van de beide bladzijden: de hinderlijke eerste suggestie van een langgerekte vreemde foto van rietland met een plotseling verdwenen horizon is weg!

Bij de 80 vogelfoto's (in kleur en zwartwit) staat opgegeven wie de foto maakt heeft en welke vogel afgebeeld is. Een aanduiding van het geslacht of het kleeft ontbreekt. Waarom? Ik heb liever te veel informatie dan te weinig. Zelfs bij kleurenfoto's kan deze welkom zijn.

De groene specht (kleurenfoto) is dunkt mij een wijfje, de groenling (zwartwitfoto) eveneens (of is het een juveniel mannetje?)

Eerst nu een globaal overzicht:

Hoofdstuk 1 - materiaal en werkwijze (p.11-26)

Hoofdstuk 2 - broedvogelgezelschappen in Noord-Holland (p.27-223)

Hoofdstuk 3 - overzicht van alle broedvogels (p.224-405)

Hoofdstuk 4 - conclusies en aanbevelingen (p.407-413)

Het vasteland van de provincie heeft voor een groot deel natuurlijke grenzen: de kust aan de Noordzee; een waddengebied dat zich voortzet langs de noordkant van het voormalige eiland Wieringen en de nog bestaande kust aan voorheen de Zuiderzee, nu IJsselmeer, Markermeer, IJmeer en Gooimeer. De provinciegrens in het zuiden is voor een deel ook landschappelijk zichtbaar, namelijk een groot kunstmatig traject voor zover dat gevormd wordt door de ringvaart van de Haarlemmermeerpolder. Voor het overige gaat de grens dwars door de duinen en met veel haken en ogen door het plassengebied naar het ook al zo grillig begrensde Gooi.

Hoofdstuk 1.

De provincie werd verdeeld in ongeveer 1500 kleinere tot grotere telgebieden, die gegroepeerd werden tot grotere - soms zeer grote - regio's, waar in een bepaald jaar geteld werd. Geen onderzoek is verricht in Amstelveen, Amsterdam, Zaandam met Koog aan de Zaan en Zaanijk en zuidoostelijk van Amsterdam tot het Gein; evenmin op Schiphol en in het industriegebied van IJmuiden/Beverwijk. Zie de kaart op blz.10 (Figuur A). Het Gooi met de Vechtstreek (cijfer 1 op de kaart) werd tweemaal geteld (1981 en 1988).

Voor 29 soorten werden geen tellingen verricht. Alleen aanwezigheid of afwezigheid van de soort werd genoteerd. Op grond van gegevens uit de literatuur en algemene ervaring komen de auteurs - op basis van getallen afkomstig uit terreinen waar wel volledig geteld kon worden - tot een schatting van het aantal broedparen voor de gehele provincie. Daarbij speelt ook een rol de geschatte broed dichtheid per 100 ha in verschillend biotoop. Deze zaken komen in hoofdstuk 3 aan de orde. Zie b.v. bij roodborst, merel, pimpelmees.

De tabel die het overzicht geeft van de gebruikte dichtheidsklassen heeft men telkens nodig wanneer men een vogelsoort in hoofdstuk 3 heeft opgezocht of bij bestudering van hoofdstuk 2. Men moet dus onthouden of noteren 'tabel B staat op blz.15'.

Hoofdstuk 2.

In dit hoofdstuk leest men (ik bedoel natuurlijk 'leze men') de theoretische uiteenzetting over de 33 broedvogelgezelschappen verenigd tot 7 meestal goed herkenbare hoofdgroepen (pp 27-34).

Voor de gebruiker van dit hoofdstuk is het prettig wanneer men vertrouwd is met de vaste volgorde van groepen, families en soorten vogels in een moderne avifauna. Deze vormt immers ook de basis voor hoofdstuk 3. De inventarisatie van een gebied wordt opgezet in deze vorm en hieruit is weer de volgorde van de vogels in de gepubliceerde tabellen afgeleid. Toch hebben de auteurs zich enkele afwijkingen veroorloofd met name in zeer korte, overzichtelijke tabellen.

Is er een verwarring ingeslopen in de opgave van het aantal telgebieden en het hectaren-totaal bij de gezelschappen 4 en 5? Bovenaan tabel 4.1. staat: 172 gebieden, 35.178 ha (p.61) en op p.65 staan precies beide zelfde getallen in tabel 5.1. Evenwel figuur 4.1 en figuur 5.1 (zie p.63 en p.67) zijn onderling niet gelijk (172 telgebieden x 152 telgebieden).

Bij doorbladeren van hoofdstuk 2 herkent men steeds de vaste basis in de talrijke tabellen en figuren. Deze laatste komen in tweeërlei vorm: als drie percentageschijven onder elkaar en als kaart die de aanwezigheid van een gezelschap per kilometerhok registreert. De schijven geven aan: 1. het percentage standvogels, wegtrekkers en deeltrekkers; 2. de nestplaats; 3. het foerageerterrain.

De auteurs erkennen dat 'bouwlandvogelgezelschappen' en 'stadsvogelgezelschappen' zwak gekarakteriseerd zijn. Onvermijdelijk was ook dat in stadsgebieden juist die soorten die naar verwachting hoge dichtheden zouden bereiken, niet kwantitatief geïnventariseerd werden maar alleen als 'aanwezig' genoteerd. Het overgrote deel van de gezelschappen kon men treffend karakteriseren door het predicaat 'rijk aan' b.v. 'tureluurrijk', 'tuinfluiterrijk', maar in vier gevallen luidt het predicaat 'arm aan': schrik dus niet van 'erfvoegelarm weidevogelgezelschap', 'soortenarm stadsvogelgezelschap', 'soortenarm bouwlandvogelgezelschap' en 'soortenarm bosvogelgezelschap'.

In hoofdstuk 2 is een bescheiden plaats ingeruimd voor tekeningen van R.F.J. van Beusekom. Deze zijn even geestig als serieus illustratief boven de 'droge' tabel die bij elk vogelgezelschap registreert waar de belangrijkste soorten van dat gezelschap broeden en waar zij hun voedsel zoeken. Een paar keer loopt die tabel over de volle breedte van een linker en een rechter pagina: de zelfde tekening staat dan ook links en rechts. Van Beusekom heeft terecht voor drie gezelschappen geen tekening ontworpen: gezelschap 1 (bontbekplevierrijk kweldervogelgezelschap), nr 2 (tureluurrijk weidevogelgezelschap) en nr 17 (bergeendriek moerasvogelgezelschap).

Was het een ondeugende geste om een grote foto van het Rokin te Amsterdam te plaatsen bij gezelschap 18 ('soortenarm stadsvogelgezelschap') hoewel die stad nog niet bij het onderzoek betrokken was? Wel een contrast met een fraaie foto uit Alkmaar, stadswijk Hoefplan: met het predicaat 'zwarte roodstaartrijk' en met de foto 'stadsrand van Huizen' - wie had dat een halve eeuw geleden gedacht! - als voorbeeld van het 'tuinfluiterrijk stadsvogelgezelschap'. Een mooi gebied, het bekende Zonnestraal te Hilversum (149 ha groot), is in 1983 volledig voor alle soorten geïnventariseerd. Het vormt een schoolvoorbeeld voor gezelschap 30, het zwarte meesrijk bosvogelgezelschap dat in de provincie in totaal 3581 ha in beslag neemt. De tabel op p.207 moge dienen als voorbeeld hoe schitterend het resultaat van zo'n inspanning is. De lijst telt 34 vogelsoorten. De eerste kolom geeft aan in hoeveel procent andere gebieden, die men tot dit gezelschap rekent, een soort voorkomt. Is nu één vogelsoort in één ander gebied afwezig - er zijn 33 gebieden - dan vermeldt de eerste kolom een cijfer dat 3% lager is nl. 97. Zo zakt het percentage telkens met stappen van 3%. Onderaan staat de goudvink waarvoor 73% van de gebieden goed is. De tweede en derde kolom geven getallen met één decimaal. De derde kolom betreft 'Zonnestraal': opgave van de dichtheid van de soort in het gebied, berekend per 100 ha. Voor begrip van die cijfers moet men terug naar p. 15, tabel B (Overzicht van gebruikte dichtheidsklassen). Wie machtsverheffing kent ziet ogenblikkelijk dat het hier gaat om 2 tot de zoveelste macht. Telling van broedparen (of territoria) levert altijd een geheel getal op; omrekening ter wille van vergelijking met andere gebieden (d.w.z. dichtheid van de soort per bepaalde oppervlakteenheid) levert zelden een heel getal op. Genoeg hanteerbaar is dan een getal met één decimaal. De tweede kolom kon maar gedeeltelijk ingevuld worden, want slechts voor 15 van de 34 vogelsoorten waren in de overige 32 gebieden kwantitatieve inventarisaties verricht. Wellicht ten overvloede maak ik gebruikers van dit boek er op attent dat de volgorde van de nummers van de gezelschappen als volgt loopt: 10, 1 t/m 9, 11 t/m 33 (vanwege de samenvoeging van 10 en 1 tot de hoofdgroep I = kwelder-vogelgezelschappen). De gebruikte romeinse cijfers voor de zeven hoofdgroepen en arabische voor de drieëndertig gezelschappen geven een duidelijk spoor in de hoeveelheid tabellen en figuren, maar misschien ziet men dit verschil eerst over het hoofd: Tabel 1.1. (p.41), Figuur 1.1. (p.45) maar Tabel I.1. (p.35).

Hoofdstuk 3.

Behandeld worden 178 soorten (meegeteld de in het veld te onderscheiden ondersoorten zoals Engelse gele kwikstaart). In totaal 103 verspreidingskaarten geven ook dit deel van het boek een bijzondere allure.. Alle met kilometerblokken ingevuld, ofwel met lichtgrijs en donkergrijs - ter onderscheiding van 'mogelijk broedgeval' en 'zeker broedgeval' of in drie graden, lichtgrijs, donker grijs en zwart om extra onderscheid te maken tussen broedvogel in gering of in groter aantal. De getalsterkte bedraagt 1-2 of meer dan 2 (watersnip, groene specht, goudvink); 1-5 of meer dan 5 (fuut, bergeend, krakeend, slobeend, tafeleend, bontbekplevier, tureluur, zwarte stern, holenduif, tortelduif, grote bonte specht, boompieper, gekraagde roodstaart, paapje, roodborsttapuit, tapuit, sprinkhaanrietzanger, snor, goudhaantje, grauwe vliegenvanger, bonte vliegenvanger, staartmees, glanskop, kuifmees, zwarte mees, boomkruiper); 1-10 of meer dan 10 (kuifeend, meerkoet, kluut, grutto, stormmeeuw, kleine mantelmeeuw, visdief, nachtegaal, rietzanger, grasmus, tuinfluiter, zwartkop, tjiftjaf, boomklever, rietgors); 1-25 of meer dan 25 (blauwe reiger, scholekster, kievit, kokmeeuw, zilvermeeuw).

Hoofdstuk 4.

Fluctuaties in aantallen broedvogels komen aan de orde, de sterke achteruitgang van vele vogelsoorten, soms vooruitgang, die niet in alle gevallen vrolijk begroet kan worden, en de mogelijke oorzaken - niet alleen in het broedgebied, ook in winterkwartieren en tijdens de vogeltrek. Men zou na elk broedseizoen de balans willen opmaken.

Wat ik in dit boek niet tegenkom - de auteurs zullen zeggen terecht - is de rui van ganzen en eenden. Toch kom ik hier op naar aanleiding van gezelschap 17: het bergeendrijck moerasvogelgezelschap. Op de kaart staat alleen het voorkomen van bergeenden in het duingebied voor dit gezelschap aangemerkt en de tekst vraagt speciaal aandacht voor Zuid-Kennemerland met zijn gegraven duinmeertjes. Men herkent dit gezelschap in 10 gebiedjes in de duinen met een totaal oppervlak van 76 ha.

Tadorna tadorna ruit op zandplaten met krekens in zilt water o.a. in de Duitse Bócht (Grosser Knechtsand).

De bergeend broedt veelal in hopen; het is een vogel van klifkusten, zeedijken, rivierdijken (in het buitenland rotskusten), hoge zandgronden zoals in het Gooi, maar daar wel graag in combinatie met oude zanderijen waar nog zanderijsloten zijn. Hij gedraagt zich als een bosrandvogel, de vrouwtjes klimmen omhoog het bos in, de woerden houden zich op in het lage weiland of hooiland. Hetzelfde beeld bieden de afgegraven percelen van 's-Graveland: grasland, sloten, vijvers en hogere bosranden.

Zo heb ik bezwaar tegen de opvatting dat de bergeend in een moerasvogelgezelschap te plaatsen is.

De auteurs van het boek zijn:

Ruud F.J. van Beusekom
Peter Dieperink
Ton (A) H.V. Eggenhuizen
Harry E. Fabritius
Ron M.G. van der Hut
Dick A. Jonkers
Wim Ruitenbeek
Kees (C) J.G. Scharringa
Rienk (Q) L. Slings
Johan van Zoest
Piet J. Zomerdijk

Het boek is verkrijgbaar door storting of overschrijving op postbanknummer 2 229 714 ten name van de Penningmeester van de Stichting Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland (SVN), Assendelft, onder vermelding van 'Broedvogels van Noord-Holland'.

W.M. Stam, Schoolkade 29, 1566 KV Assendelft.
telefoon 02987-287288.

De gegevens over de verkrijgbaarheid van het boek zijn door mij overgenomen uit 'Het Vogeljaar' 38(6) 1990 p.283.

Telefoonnummer onduidelijk want het netnummer klopte niet.

Ook is onduidelijk hoeveel verzendkosten er bij komen!

dr. W.K. Kraak
Wielewaallaan 38
1403 BZ Bussum
tel. 02159-15725

BERGEEND (Tadorna tadorna)